

ทฤษฎีปฏิบัติการกับจุดเปลี่ยนในมานุษยวิทยา

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Pinkaew Laungaramsri
Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University

E-mail: pinkaewl@yahoo.com

ปฏิบัติการ (practice, action, praxis, performance) เป็นกลุ่มแนวคิดที่พัฒนาขึ้นในหลายสาขาวิชา ในราวช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1970 เพื่อเป็นทางออกจากแนวคิดเชิงโครงสร้าง และโครงสร้างนิยมที่ทรงอิทธิพลอยู่ในขณะนั้น ช่วงเวลาที่กลุ่มแนวคิดสายปฏิบัติการก่อรูปขึ้นในวงการมานุษยวิทยา ทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อภูมิทัศน์ทางวิชาการขณะนั้น ได้แก่แนวคิดในสายการตีความ หรือมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ ซึ่งมี Clifford Geertz เป็นหัวหน้าที่สำคัญ เศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์ ซึ่งนำโดย Eric Wolf และโครงสร้างนิยมแบบ Claude Lévi-Strauss (Ortner, 2006) สำนักคิดทั้งสามนี้ แม้ว่าจะมีความแตกต่างในฐานคิดและวิธมองปรากฏการณ์ทางสังคม แต่สิ่งที่มีร่วมกันคือ การเป็น “ทฤษฎีว่าด้วยข้อจำกัด” (Theories of constraint) (Ortner, 2006: 1) ซึ่งอธิบายสังคมผ่านพลังภายนอกทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นพลังทางวัฒนธรรม โครงสร้างของความคิด หรือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมก็ตามที

การพยายามนำเอาองค์ประธาน (Subject) ในฐานะผู้กระทำการกลับคืนสู่การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ได้นำมาสู่กระแสการเคลื่อนไหวทางความคิดที่เกิดขึ้นในสาขาวิชาต่าง ๆ ในสังคมวิทยา แนวคิดปฏิบัติการนิยมเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interactionism) ได้ก่อรูปและพัฒนาไปสู่การศึกษาสังคมในระดับชีวิตประจำวัน ในขณะที่ Anthony Giddens นักคิดคนสำคัญในสังคมวิทยา ได้พยายามแก้ปัญหาทวิลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำที่นำไปสู่ทฤษฎีการก่อตัวทางโครงสร้าง (Structuration) ในทางประวัติศาสตร์ E. P. Thompson ก็ได้วิพากษ์แนวทางการอธิบายประวัติศาสตร์ในฐานะกระบวนการที่ปราศจากองค์ประธานและละทิ้ง

ประวัติศาสตร์ของผู้กระทำกรในแวดวงวรรณกรรมศึกษา Raymond Williams เป็นนักคิดที่ยืนยันว่างานวรรณกรรมนั้นจะถูกมองในฐานะที่เป็นผลผลิตของ ปฏิบัติการเฉพาะ ไม่ใช่จินตนากรรมเชิงนามธรรม ในขณะที่ในภาษาศาสตร์ ความสนใจในการก่อรูปของตัวบท ได้เปลี่ยนภาษาให้กลายเป็นสิ่งที่มีมิติเชิง ปฏิบัติการ และในมานุษยวิทยาภาษา การปฏิเสธแนวทางภาษาศาสตร์เชิง โครงสร้าง (Structural linguistics) ทำให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองต่อภาษา จาก ที่เป็นเพียงผลผลิตของโครงสร้างเชิงไวยากรณ์ มาสู่ลักษณะเชิงปฏิบัติการ ที่ ภาษาเป็นทั้งการสื่อสารและทั้งการแสดง¹ (Ortner, 1984: 145-6)

ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา งานชิ้นสำคัญที่ถือว่าเป็นจุด เปลี่ยนของการหันไปสู่ภาคปฏิบัติการเชิงทฤษฎีได้แก่ งานของ Pierre Bourdieu เรื่อง *Outline of a Theory of Practice* (1972), งานของ Anthony Giddens เรื่อง *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis* (1979) และงานของ Marshall Sahlins เรื่อง *Historical Metaphors and Mythical Realities: Structure in the Early History of the Sandwich Islands Kingdom* (1981) ซึ่งต่างก็แสวงหา แนวทางในการจัดการกับคู่ตรงข้ามระหว่างข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง (Structural constraints) กับปฏิบัติการของผู้คน ด้วยท่าทีแบบวิภาษวิธี ในขณะที่ในทาง ปรัชญา งานของ Theodor Schatzki เรื่อง *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social* (1996) ถือเป็นงานสำคัญ ของกลุ่ม Practice Turn ที่ใช้ปรัชญาของ Martin Heidegger และ Ludwig Wittgenstein ในการอธิบายการก่อรูปทางสังคมของปัจเจกบุคคล และปฏิบัติ การทางสังคมในฐานะปรากฏการณ์พื้นฐานในชีวิตทางสังคม

แม้ว่านักคิดในสายทฤษฎีปฏิบัติการจะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกรและโลกทางสังคมด้วยวิธีคิดที่ต่างกัน แต่อาจกล่าวได้ว่ากลุ่ม แนวคิดดังกล่าว มีลักษณะร่วมเชิงหลักการของข้อเสนองเชิงทฤษฎีอย่างน้อย 3 ประการด้วยกัน (Feldman & Orlikowski, 2011) ได้แก่ 1) การมองว่าการ กระทำกรนั้นเป็นผลสืบเนื่องจากสังคมที่ผลิตสร้างชีวิตทางสังคม ดังเห็นได้ จากแนวคิดของ Bourdieu ว่าด้วย Habitus ซึ่งนิยามโครงสร้าง หลักการ และ คุณลักษณะของสังคมที่มีลักษณะของการก่อกำเนิดให้เกิดการปฏิบัติที่ผลิต สร้างใหม่โดยมิได้วางแผนล่วงหน้า (1990:57) ในขณะที่ Giddens (1984)

มองปฏิบัติการในฐานะที่เป็นการกระทำการทางสังคมที่ผลิตและผลิตซ้ำโครงสร้าง ที่ทั้งจำกัดและเอื้ออำนวยต่อการกระทำการ เช่นเดียวกับ Schatzki (1996) ที่เห็นว่ากลุ่มก้อนของกิจกรรม (Bundled arrays of activity) ของมนุษย์นั้นสร้างปฏิบัติการที่แสดงออกถึงระเบียบทางสังคม การเน้นความสำคัญของความสามารถในการกระทำการ (Agency) ของมนุษย์ที่ผลิตสร้างผลสืบเนื่องทางสังคม ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญเชิงแนวคิดในการทำความเข้าใจกระบวนการก่อเกิดชีวิตทางสังคมที่มีได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างฝ่ายเดียว Feldman และ Orlikowski (2011) ตั้งข้อสังเกตว่า วิธีคิดที่เน้นความสามารถในการกระทำที่บุกเบิกโดยนักคิดในสายปฏิบัติการ ยังขยายไปยังกลุ่มแนวคิดร่วมสมัยในสายหลังมนุษย์นิยม (Posthumanism) ในการอธิบายผลอันสืบเนื่องทางสังคมที่มาจากมนุษย์ในการผลิตสร้างชีวิตทางสังคมของมนุษย์ แม้ว่านักคิดในสายปฏิบัติการและอมมนุษย์นั้น จะไม่ได้มีความเห็นที่ลงรอยกันในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการกระทำของมนุษย์ และของอมมนุษย์ ก็ตามที่

2) การปฏิเสทวิลักษณะนิยมในการอธิบายเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นครูตรงกันข้ามระหว่างความคิดกับร่างกาย วัตถุวิสัยกับอัตวิสัย โครงสร้างกับการกระทำการ ปัจเจกบุคคลกับสถาบัน ทฤษฎีปฏิบัติการนั้นมุ่งอธิบายความเป็นพลวัตในความสัมพันธ์ที่มักถูกจัดวางให้เป็นคู่ตรงกันข้ามเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะสุดขั้วของทั้งวัตถุวิสัยและการลดทอนย่อส่วนของอัตวิสัย ไม่ว่าจะในแนวคิด Habitus ของ Bourdieu หรือ Structuration ของ Giddens ต่างก็เกิดขึ้นเพื่อคัดง้างต่อแนวทางที่แยกหน่วยทางสังคมออกจกกันอย่างเป็นเอกเทศ

และ 3) สัมพันธนิยมของการร่วมสร้าง ทฤษฎีปฏิบัติการนั้นมองการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์มิใช่ในฐานะภาวะการณ์เดี่ยวที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง หากแต่เป็นกระบวนการของการร่วมสร้าง (mutual constitution) ของปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ในแง่นี้ จึงมิใช่เพราะว่าการกระทำที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ นั้นสร้างโครงสร้างขึ้น หากแต่เพราะโครงสร้างที่ทำงานอยู่นั้นก็สร้างการกระทำด้วย ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเกิดซ้ำเพราะถูกสร้างขึ้นมาใหม่ในขณะที่กำลังแสดงตนออกมาในโครงการที่กำลังดำเนินอยู่ มโนทัศน์ว่าด้วยการร่วมสร้างจึงมีนัยของการที่ระเบียบทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นครูสร้าง

สถาบัน หรือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นนอกการกระทำ การ และ ในขณะที่เดียวกันการกระทำก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นการกระทำของมนุษย์ที่มีอิสระ เพียงถ่ายเดียว หากแต่ดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง และดังนั้น ระเบียบทางสังคมอันสม่ำเสมอจึงไม่ใช่วัฒนธรรมที่เสถียรและคงที่ หากแต่เป็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น (in the making) และถูกเปลี่ยนแปลงโดยการกระทำ (Reckwitz, 2002) ทั้งนี้ ความสัมพันธ์แบบร่วมสร้างมิได้หมายความว่า จะต้องเป็นความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกัน หากแต่การร่วมสร้างนั้นดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์ทางอำนาจในลักษณะต่าง ๆ ภายในกระบวนการทำให้ความสัมพันธ์แบบอัตวิสัยกลายเป็นสถาบัน (Bourdieu, 1990) หรือภายในโครงสร้างของการครอบงำ ที่แสดงออกในท่ามกลางการกระทำของปัจเจกบุคคล (Giddens, 1984) ก็ตามที

Sherry Ortner ได้เสนอว่า ทฤษฎีปฏิบัติการนั้น ได้ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนทางความคิดในวงการมานุษยวิทยาในอย่างน้อย 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ การเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับอำนาจ (power shift), การหวนกลับมาของมิติทางประวัติศาสตร์ (Historic turn), และการตีความวัฒนธรรมใหม่ (re-interpretation of culture) (Ortner, 2006) ในประเด็นเรื่องอำนาจนั้น ทฤษฎีปฏิบัติการเปลี่ยนวิธีการมองเรื่องอำนาจ จากมิติของอำนาจเชิงโครงสร้าง และสถาบัน ไปสู่อำนาจในความสัมพันธ์ซึ่งดำเนินไปในท่ามกลางการปฏิบัติ ดังนั้น Habitus ในความหมาย Bourdieu จึงมิใช่โครงสร้างภายนอกบุคคลที่มีระบบและระเบียบแบบแผน และครอบงำการกระทำของสมาชิกในสังคม หากแต่เป็นโครงสร้างระดับลึกภายในบุคคลที่หล่อหลอมอุปนิสัย ความคุ้นชินของการกระทำ การกระทำ ในขณะที่ Sahlins ให้ความสำคัญกับทั้งอำนาจระหว่างบุคคลในงานศึกษาของเขาและรูปแบบของเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางที่ฝังอยู่ในโครงสร้างของความไม่เท่าเทียมที่แสดงออกในทุกความสัมพันธ์ของสังคม ที่มีช่วงชั้นของฮาวาย ส่วน Giddens นั้น เห็นว่าระบบการควบคุม เป็นสิ่งที่ไม่มีทางทำงานได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากผู้ที่ถูกควบคุมนั้นมีทั้งความสามารถในการกระทำและความเข้าใจของตนเอง และดังนั้น จึงสามารถแสวงหาหนทางในการหลบหนีหรือต่อต้านการควบคุม ซึ่งนำมาสู่สิ่งที่ Giddens เรียกว่า วิภาษวิธีของการควบคุม (1979) มุมมองเรื่องอำนาจเช่นนี้ของ Giddens สอดคล้องกับวิธีคิดของนักทฤษฎีในสายอำนาจเช่น James Scott เพียงแต่

สำหรับ Giddens แล้ว อำนาจเป็นเพียงหนึ่งในบรรดามิติต่าง ๆ อันมากมายของปฏิบัติการเท่านั้นเอง (Ortner 2006: 5)

ในมิติประวัติศาสตร์นั้น ทฤษฎีปฏิบัติการได้เปลี่ยนวิธีคิดต่อวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ที่มีกฎนิยามอย่างหยุดนิ่ง ทรงคุณค่า ไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยมิติของเวลา งานของ Bourdieu เน้นย้ำความสำคัญของเวลาไม่ใช่เพียงในการคลี่คลายปฏิบัติการเชิงปฏิสัมพันธ์และผลที่ตามมาเท่านั้น หากแต่ในแง่ความหมายของเวลาที่แสดงออกในปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ด้วย Bourdieu ยกตัวอย่างของการให้ของกำนัล ที่เวลาที่มีความสำคัญอย่างมากในการกำหนดความหมาย ทั้งนี้ หากของกำนัลนั้น ถูกให้คืนอย่างรวดเร็วเกินไป ย่อมมีนัยถึงความต้องการของผู้ให้คืน ในการยุติความสัมพันธ์ แต่หากให้คืนช้าเกินไป ก็แสดงนัยถึงการขาดความกระตือรือร้นหรือความสนใจในความสัมพันธ์ เป็นต้น เวลาในงานของ Bourdieu นั้นอยู่ในระดับปฏิสัมพันธ์เชิงจุลภาค ในขณะที่ Sahlin และ Ortner ใช้ทฤษฎีปฏิบัติการในการสร้างทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ในมานุษยวิทยา ดังข้อเสนอของ Ortner ที่ว่า “ทฤษฎีปฏิบัติการนั้นเป็นทฤษฎีประวัติศาสตร์” (Ortner, 2006: 9) ทั้งนี้เพราะปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นปรากฏการณ์เชิงกระบวนการที่กินระยะเวลาในการก่อรูป เช่น การก่อตัวขององค์กรประธานทางสังคม จากวัยเด็ก ผ่านปฏิบัติการของชีวิตเข้าสู่วัยหนุ่มสาวและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และการปะทะประสานกับบริบทสำคัญ ๆ ในสังคมและในโลก ที่ส่งผลต่อการผลิตซ้ำทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ล้วนเกิดขึ้นในภาวะที่บางครั้งไม่ได้ปรากฏให้เห็นเชิงประจักษ์ หากแต่ใช้เวลาสั่งสมในทางประวัติศาสตร์ งานศึกษาของ Sahlin ก็ได้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เป็นผลพวงมาจากการปะทะประสานกันระหว่างความหมายที่ต่างกันของปฏิบัติการหลายระดับในพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับภาวะข้ามท้องถิ่นของผู้คน คำถามว่าด้วยเวลาและประวัติศาสตร์ในมิติของปฏิบัติการ จึงช่วยทำให้การวิเคราะห์วัฒนธรรมของมานุษยวิทยา มีลักษณะที่เป็นกระบวนการที่ไม่เพียงเกิดขึ้นในความสัมพันธ์หลายระดับ หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับพลวัตทั้งภายใน (ท้องถิ่นหรือสังคมหนึ่ง ๆ) กับพลังภายนอกในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์อีกด้วย

วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมโนทัศน์ใจกลางของมานุษยวิทยา เป็นอีกปริมณฑลที่ถูกนำมาตีความใหม่โดยนักคิดในสายปฏิบัติการยุคหลัง โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในงานของ Sherry Ortner ซึ่งเสนอว่ามโนทัศน์วัฒนธรรมแต่เดิมนั้น มักถูกใช้ในแวดวงมานุษยวิทยาในสองลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นข้อจำกัด (constraining) ซึ่งสร้างกรอบคิดทางวัฒนธรรมที่กำกับผู้คนในสังคม และวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวย (enabling) ที่ช่วยให้ผู้คนมีเครื่องมือในการรับมือกับภาวะการณ์ต่างๆ ในสังคม เช่นระบบสัญลักษณ์ ศาสนา และความเชื่อ ที่ช่วยให้คนสามารถจัดการกับความทุกข์ ภาวะไร้ความหมาย หรือความสับสนอลหม่าน (Geertz, 1973a; 1973b) วิธีคิดดังกล่าว มีข้อจำกัดสำคัญ ที่ทำให้การมองวัฒนธรรม กลายเป็นหน่วยที่ปิด ปราศจากความเคลื่อนไหว และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขณะที่นักทฤษฎีปฏิบัติ การเช่น Bourdieu หรือ Giddens ไม่ได้สนใจมโนทัศน์วัฒนธรรมโดยตรง Ortner ได้เสนอว่าวัฒนธรรมในฐานะที่ปฏิบัติการนั้นหล่อหลอมผู้คนไม่ใช่ในฐานะที่ผู้คนนั้นเป็นสมาชิกของสังคมเฉพาะหนึ่ง ๆ หากแต่ในฐานะที่วัฒนธรรมนั้นอยู่ภายใต้ระบอบอำนาจในประวัติศาสตร์เฉพาะ การตีความวัฒนธรรมเช่นนี้ ได้ดึงวัฒนธรรมออกจากการเกาะเกี่ยวกับหน่วยทางสังคมที่สถิตย์ และหันมาพิจารณารูปการณ์จิตสำนึกทางวัฒนธรรมที่ถูกผลิตขึ้นโดยระบอบต่าง ๆ ในทางประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งเอื้ออำนวย ซึ่งมีใช้เพื่อให้ดำรงอยู่กับสังคมที่เป็นอยู่เท่านั้น หากแต่วัฒนธรรมยังเป็นทรัพยากรที่ถูกใช้ในการตอบโต้หรือต่อต้านอีกด้วย การตีความวัฒนธรรมในฐานะปฏิบัติการจึงเป็นการนำเอามิติของอำนาจและความไม่เท่าเทียมมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม อีกทั้งยังทำให้วัฒนธรรมมีลักษณะของการเคลื่อนย้ายในเชิงเวลา หรือที่ Ortner เรียกว่าการเคลื่อนย้ายชั่วขณะ (temporal mobility) อีกด้วย

แนวความคิดที่มีฐานมาจากมโนทัศน์ว่าด้วยปฏิบัติการ ได้รับความนิยมนทั้งในและนอกแวดวงมานุษยวิทยา ส่วนหนึ่งเป็นเพราะวิธีการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ฉีกออกจากแ่งมุมดั้งเดิม ซึ่งมองสังคมในฐานะหน่วยที่มีขอบเขต อันเป็นแ่งมุมที่มีพลังในการอธิบายลดน้อยถอยลงทุกขณะ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากโลกที่เส้นแบ่งขอบเขตนั้นมีความสับสนอลหม่าน และยากต่อการลากเส้นมากขึ้นทุกที วิธีคิดเชิงปฏิบัติการได้เปิดมุมมองที่ทำให้หน่วยการวิเคราะห์ดั้งเดิมในทางมานุษยวิทยาไม่ว่าจะเป็นสังคมหรือวัฒนธรรมก็ตาม ที่มีลักษณะที่เคลื่อนไหว และมีพลวัตมากยิ่งขึ้น วิธีคิดดังกล่าวในการมองความเป็นสังคม ได้ให้แนวทางในการสะสางปัญหาทางทฤษฎีที่มีมาก่อนหน้า โดย

เฉพาะการอธิบายโลกในแง่มุมมองทวิลักษณ์นิยม ที่แยกขั้วปรากฏการณ์ทางสังคมออกจากกัน หันมาพิจารณาปรากฏการณ์ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะวิภาษวิธี

แต่กลุ่มแนวคิดว่าด้วยปฏิบัติการ ก็มีได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขณะที่นักคิดในสายนี้ ก็คั่งค้างระหว่างกันอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น ข้อวิจารณ์ของ Schatzki ที่มีต่อทฤษฎีปฏิบัติการของทั้ง Bourdieu และ Giddens ซึ่ง Schatzki เห็นว่าขาดความชัดเจนในการเชื่อมโยงความสามารถในการกระทำ การกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ หากการปฏิบัติการณ์เกิดขึ้นในโลกของเหตุการณ์ และชีวิตประจำวันที่ปฏิบัติอย่างคุ้นชิน ปฏิบัติการเหล่านั้นจะเปลี่ยนแปลงข้ามห้วงเวลาได้อย่างไร (Schatzki, 1997; 2011) เช่นเดียวกับ Turner (1994; 2007) ซึ่งเห็นว่าการอธิบายปฏิบัติการของนักคิดในสายนี้ มักเน้นปฏิบัติการในฐานะสิ่งที่กระทำในชีวิตประจำวันที่ไม่ได้มาจากความตั้งใจ ความรู้ทางการ หรือแนวคิด หากแต่เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นเป็นประจำ จากความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวอยู่แล้ว (Tacit knowledge) หรือจากกฎที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งทั้งหมดนี้อาจกระจัดกระจาย ปราศจากความแน่นอน อีกทั้งปราศจากการไตร่ตรอง วิธีการอธิบายเช่นนี้เสี่ยงต่อการทำให้ปิดบังสาเหตุที่มาของความสามารถในการกระทำ และความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำกับปฏิบัติการ ความสามารถในการกระทำกับความตั้งใจ ตลอดจนความสามารถในการกระทำกับการเปลี่ยนแปลง และด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ทำหายสำหรับทฤษฎีสายปฏิบัติการจึงได้แก่ ทำอย่างไรจึงจะสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า ปฏิบัติการบางชนิดนั้นยังคงเดิมได้อย่างไร ในขณะที่ปฏิบัติการบางชนิดเปลี่ยนแปลงไป และด้วยเหตุใด (de Certeau, 1984)

Sherry Ortner เอง ก็เห็นว่า ปัญหาสำคัญของทฤษฎีปฏิบัติการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่นำโดย Bourdieu และ Giddens อยู่ที่การที่ทฤษฎีดังกล่าวให้ความสำคัญกับการผลิตซ้ำทางสังคมมากกว่าการเปลี่ยนแปลง (Ortner, 1996: 17) ซึ่งทำให้ทฤษฎีปฏิบัติการแยกตัวออกจากกลุ่มทฤษฎีที่เติบโตขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะเป็งานานในสายสตรีนิยม หลังอาณานิคมนิยม หรือการศึกษากลุ่มคนในสถานธรรง (Subaltern studies) ก็ตาม สำหรับ Ortner แล้ว คำถามว่าด้วยการผลิตซ้ำทางสังคม กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่สามารถแยกขาดออกจากกันก็จริง แต่ความต่างนั้นอยู่ที่

มุมมองและการตั้งคำถามในการวิเคราะห์ สิ่งที่ควรพิจารณาจึงเป็นเรื่องที่ว่า แทนที่จะอธิบายปฏิบัติการในลักษณะที่เป็นวงจรที่โครงสร้างและองค์ประธานต่างผลิตสร้าง และผลิตซ้ำซึ่งกันและกันไปมา การใช้ทฤษฎีในสายปฏิบัติการสามารถที่จะหลีกเลี่ยงลักษณะเชิงวงจรนี้ได้ ด้วยการหันมามองหาภาวะที่คลาดเคลื่อนในการผลิตซ้ำ การพังทลายของรูปแบบที่มีมายาวนาน หรือช่วงขณะของภาวะไร้ระเบียบ หรือกระทั่งการต่อต้าน เพื่อสร้างสิ่งที่ Ortner เรียกว่า ทฤษฎีปฏิบัติการของผู้มีสถานะรอง (subaltern practice theory) ที่เปิดโอกาสให้การเปลี่ยนแปลง กลายเป็นแง่มุมสำคัญของแนวคิดปฏิบัติการ

เชิงอรรถ

¹ ไพรตดู Bauman and Sherzer, 1974; Cole and Morgan, 1975.

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- Bourdieu, P. 1972. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press
- de Certeau, M. 1984. *The Practice of Everyday Life*. S. Rendall (trans.). Berkeley: University of California Press.
- Feldman, M. S. & Orlikowski, W.J. 2011. "Theorizing practice and practicing theory", *Organization Science*, 22(5): 1240-1253.
- Geertz, C. 1973a. "The growth of culture and the evolution of mind". in C. Geertz, *The Interpretation of Cultures*. (pp. 55-83). New York: Basic Books.
- Geertz, C. 1973b. "Religion as a cultural System". in C. Geertz., *The Interpretation of Cultures*. (pp.87-125). New York: Basic Books.
- Giddens, A. 1979. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. Houndsmills, U.K.: Macmillan Education.
- Giddens, A. 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Ortner, S. B. 1984. "Theory in Anthropology since the sixties", *Comparative Studies in Society and History*, 26(1): 126-166.

- Ortner, S. B. 1996. "Making gender: Toward a feminist, minority, postcolonial, subaltern, etc., theory of practice". in *Making Gender: the Politics and Erotics of Culture*. Boston: Beacon Press.
- Ortner, S. B. 2006. *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*. Durham and London: Duke University Place.
- Reckwitz, A. 2002. "Toward a theory of social practices: A development in culturalist theorizing", *European Journal of Social Theory*, 5(2): 243–263.
- Sahlins, M. 1981. *Historical metaphors and mythical realities: Structure in the early history of the Sandwich Islands Kingdom*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Schatzki, T. R. 1996. *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schatzki, T. R. 1997. "Practices and actions: A Wittgensteinian critique of Bourdieu and Giddens", *Philosophy of the Social Sciences*, 27(3): 283-308.
- Schatzki, T. R. 2011. The edge of change: On the emergence, persistence and dissolution of practices. (pp. 1–29). in Public Lecture 16 June, Charles Sturt University.
- Turner, S. 1994. *The Social Theory of Practice: Tradition, Tacit Knowledge and Presuppositions*. Cambridge: Polity Press.
- Turner, S. 2007. "Practice Then and Now", *Human Affairs*, 17(2): 110–125.